

ETO: 809.451.1-1:353

CONFERENCE PAPER

A MAGYAR HELYESÍRÁS HELYZETE AZ OKTATÁSBAN

TOMÁN MÁRIA, ÚJVIDÉK

Közlésre elfogadva: 1986. febr. 26.

"Az írásos közléshez és elolvasáshoz (a jelek alkalmazásához, ill. megfejtéséhez) elengedhetetlenül szükséges, hogy aki leírt valamit, az ugyanúgy ismerje az írásszabályokat, a "jelek" szerepét, mint az, akinek a leírt szöveget szánta. Ezt a célt szolgálja a helyesírási szabályzat és az iskolai helyesírás-tanítás."

Szándékosan kezdtem beszámolómat Ágoston Mihály szavaival, nemcsak azért, mert ilyen egyszerűen és világosan fogalmazta meg az iskola helyesírás-tanítás célját, de azért is, mert több évtizedes tanári, tankönyvírói és tudományos munkájával "a jugoszláviai magyar írás pontosságát, életképességét" szolgálja, s a magyartanárok hivatástudatának ébrentartásán fáradozik.

A helyesírás-tanításban nálunk kétségtelenül az általános iskolára hárul a legtöbb feladat, hiszen ezen a fokon a legnagyobb az anyanyelvi oktatásban részesülő magyar ajkú tanulók száma. Ennek tudatában szeretném fölvezetni a helyesírás-tanításunk helyzetét.

Mire kötelez a tanterv?

Az általános iskolában a helyesírást a nyelvtani anyaggal párhuzamosan tanítjuk. Ez lehetővé teszi, hogy a nyelv felől szemlélve a tanulók közelebb jussanak a nyelvi formák megismeréséhez, s ugyanakkor egy-egy tudnivaló többszöri előfordulása a I-VIII. osztályig segít a helyesírás elsajátításában.

Az I-VIII. osztályig az előfordulás gyakorisága szerint a következő tudnivalók sorakoznak a tantervben:

- a mondatzáró és a mondatban előforduló írásjelek (. ! ? ,) az I., III., IV., V., VII. és VIII. osztályban,
- a tulajdonnév és köznév írása az I., III., IV., VIII. osztályban,
- a kiejtés elvének érvényesülése a magánhangzók időtartamának jelölésén az I., II., III., V., VI., VII. osztályban,
- a szóelemzés elvének érvényesülése a mássalhangzó-kapcsolatok írásában, valamint a teljes hasonulás a -val, -vel, -vá, -vé és a -j toldalék esetében az V., VI., VII. osztályban,
- a j és ly jelölése és ejtése a II., III. és V. osztályban,
- szótagolás, a szavak elválasztása a II., V., VIII. osztályban,

- az igeidőkkel kapcsolatos helyesírási tudnivalók a III., IV., VI. oszt.,
- az igemódokkal kapcsolatos helyesírási tudnivalók a IV., VI. osztályban,
- az igekötős igék helyesírása a IV. és VII. osztályban (a VI.-ban tanítjuk)
- a -t, -d, -n tövű igék személyragos alakjai, a kiejtéstől eltérő hangkapcsolatok írása az igékben a IV. és VII. osztályban (a VI.-ban tanítjuk)
- a betűrend gyakorlása, a szavak betűrendbe szedése a II., V. osztályban,
- a helyesírási szótár használata a II., V. osztályban,
- a tulajdonnévből képzett -i végű melléknevek a III. és VIII. osztályban (a VI. osztályban tanítjuk)
- a számnév és keltezés írása a III., VI. osztályban,
- a betűve írt számnevek helyes írásmódja, a sorszámnevével jelölése a III., VI. osztályban,
- régies írásmód a családnevekben a VI., VII. osztályban,
- a többelémi tulajdonnevek egybeírása, különírása és kötőjeles írása, kis és nagy kezdőbetűk a többelémi tulajdonnevekben a VI., VII. osztályban,
- az ige alanyi és tárgyas ragozásával kapcsolatos helyesírási tudnivalók a VI. és VII. osztályban.

A többi helyesírási tudnivaló egyszer fordul elő a tantervben, sok időt venne igénybe a felsorolása, s hallgatóim türelmével sem kívánok visszaélni. Talán inkább azt említem meg, mi maradt ki az általános iskolai helyesírás-tanításból.

Kimaradt a márkanévek írása, pedig a mindennapi életben gyakran használjuk őket. A mozaikszók írása sem található a tanterv helyesírási anyagában, s hiányzik a gyakorló nyelvtanokból is. Az írásjelekre vonatkozó tantervi utasítás az alsó osztályokban (II., III.) pontosan megnevezi a tanítandó írásjeleket (. ! ? ,). A felső osztályokban az általánosítás miatt kevés gyakorlatot találunk a többi írásjelre a nyelvtankönyvekben. A kettőspont és gondolatjel gyakorlására az idézés ad alkalmat, a pontosvessző és zárójel azonban a gyakorlatokban sem fordul elő. Nem említi a tanterv a VI. osztály helyesírási anyagában az igekötős igék helyesírását, a -t, -d, -n tövű igék személyragos alakjaiban a kiejtéstől eltérő hangkapcsolatok írását, a tulajdonnévből képzett -i végű melléknevek írását, de a tanterv didaktikai-módszertani utasításainak helyesírásra vonatkozó részében figyelmeztet a következőkre: "Úgy kell tervezni és a tananyagot megtanítani, hogy minden későbbi anyagrész tervszerűen felelevenítse a korábbiakat. Minden korábban megszerzett helyesírási ismeretet a továbbhaladás során újból és újból alkalmazni kell." Ez a tény, valamint az ötödikes és a hatodikos gyakorló nyelvtanban található a fenti helyesírási tudnivalókra vonatkozó változatos feladatsor alkalmat ad a gyakorlásra.

Mivel már említettem a gyakorló nyelvtanokat, elmondom röviden, mi a szerepük a helyesírás-tanításban. A gyakorló nyelvtanok tartalmazzák a nyelvtani anyagot, az ehhez kapcsolódó helyesírási tudnivalókat, valamint meghatározott számú feladatot, gyakorlatot. A helyesírási tudnivalókat az új program szerint ismertettem, hiszen az I. és az V. osztályban már eszerint dolgozunk, egyébként pedig a tanterv nyelvtani részében kevés változás van az eddigi anyaghoz viszonyítva (a felső osztályokban az V. osztályból az

igékről szóló rész a VI. osztályba került, mivel hatodikban tanítjuk a szófajokat, viszont a névutót, kötőszót, indulatszót, módosítószót ezután a VII., illetve a VIII. osztályban tanítjuk a szavaknak a mondatban betöltött szerepét tartva szem előtt). Az ötödikes és hatodikos gyakorló nyelvtanban elegendő feladat és gyakorlat van a nyelvtan anyagához kapcsolódó helyesírási tudnivalók megfigyeltetésére és begyakoroltatására. A hetedik osztályos nyelvtananyag elvégzésére nagyon kevés időt ad a tanterv, s talán ezért van az, hogy a sok szétfolyó, nehézkes feladat között nem találunk elég gyakorlatot a helyesírási tudnivalókra. Megfigyeltethetjük a földrajzi nevek írását, visszatérő tudnivalóként még a határozószókban előforduló mássalhangzó-kapcsolatok helyesírását, begyakoroltathatjuk az eszköz- és társhatározó *-val*, *-vel* ragos alakjainak sok helyesírási tudnivalót tartalmazó eseteit, valamint a vessző használatát a halmozott mondatrészek között. A nyolcadik osztályos gyakorló nyelvtan új anyagot feldolgozó része (összetett mondatok, szóalkotás) tartalmaz elegendő gyakorlatot, feladatot a helyesírási tudnivalók megfigyeltetésére is, de a VIII. osztályban foglaljuk össze az egész nyelvtananyagot, s ez a rész nagyon hézagos, esetleges a helyesírási tudnivalók szempontjából. Sokszor utal a magyar helyesírás szabályainak megfelelő szakaszaira, ami helyes ugyan, mert ezt nemcsak itt, hanem az ötödiktől a nyolcadik osztályig nagyon gyakran meg kell tennünk, de az utalás csak megfigyelésre ad alkalmat. Meg tudom érteni a nyolcadikos gyakorló nyelvtan összeállítóinak dilemmáit, hiszen tudták, hogy a VIII. osztályban negyven óra alatt kell a nyelvtan- és helyesírási anyagot megtanítani, begyakorolni, illetve ismételni. Milyen jó volna egy helyesírási norma! Tudnunk kellene pontosan, hogy nyolcadik osztályig milyen fokon kell helyesírásból a tanulóknak elsajátítaniuk.

A nyelvtanra és a helyesírásra fordítható tanítási órák száma az V-VIII. osztályig a tanterv szerint 185 óra. Ebből könnyen megállapítható, hogy a helyesírási tudnivalók begyakorlására nagyon kevés idő jut, s ezért kell minden más lehetőséget kihasználni a helyesírás-tanítás érdekében.

Boldog lehet minden tanár, aki szaktanteremben tanít. Ezt magamról is elmondhatom, mert öt éve tapasztalom a szaktanterem előnyeit. Itt a kézikönyvtár nyitott polcon áll. Igyekeztem beszerezni mindazokat a helyesírási kézikönyveket, szótárakat, amelyeket az általános iskolai nyelv és helyesírás-tanításban, illetve -tanulásban hasznosítani lehet: A magyar helyesírás szabályainak tizenegyedik kiadásából 10 darabot (hogy helyesírási gyakorlatokon, amelyek a szabályzathoz fűződnek, minden padra jusson egy), A Magyar Nyelv Értelmező Szótárát, a Helyesírási tanácsadó szótárt, az Idegen szavak és kifejezések szótárát, Ágoston Mihály: Mai magyar írás és A földrajzi nevek írásmódja című könyvét, Grétsy László: Anyanyelvünk játéka, Hernádi Sándor: Nyelvi próbák, Szende Aladár: Helyesírás lépésről lépésre c. könyvét stb. Ezeket a könyveket a tanulók megadott feladatok szerint tanítási órán, szünetben, tanítás előtt vagy után, pótórán vagy szakköri foglalkozáson hasznosíthatják. A szaktanterem fallújságán, a nyelvtani, helyesírási táblázatokon minden szónak a helyesírás kell szolgálnia. Nagyon fontos a helyesírás tanításában az írásvetítő. Segítségével a kézikönyvek gazdag

példatárából fontos helyesírási tudnivalók, változatos helyesírási gyakorlatok kerülhetnek pillanatok alatt a tanuló szeme elé. Igaz, hogy ez az óra előkészítésében igényel több időt, de a fáradtság sokszorosán megtérül a tanításban, a fólia pedig tárolható.

Mit tehet az iskola a helyesírás érdekében?

Ha a tanulók anyanyelvük iránti felelősségét, helyesírási igényességét csak magyarórán, magyar szaktanteremben ápoljuk, nagyon keveset érünk el. Az iskola hirdetőtábláin, falújságain olvasható kétnyelvű szövegek meggyőzhetik őket a helyesírás fontosságáról, s az ingerhatás sem marad el a már tanultak rögzítésére (természetesen csak akkor, ha a szövegek hibátlanok, s itt a magyartanárnak kell résen lennie).

Mennyit segíthet például a földrajztanár a magyar helyesírás legnehezebb anyagrészének, a földrajzi nevek írásának tanításában! Persze ehhez elengedhetetlenül fontos, hogy magyar nyelvű atlasz kerüljön a tanulók kezébe és magyar nyelvű térképek a tanterem falára.

Sokat jelent a helyesírás-tanítás szempontjából, ha a biológia, vegytan, matematika, fizika, műszaki ismeretek, testnevelés szakterminológiáját a tanulók helyesen hallják és látják leírva. Sajnos, sokszor nagyon nehéz meggyőzni a szaktanárt arról, hogy középiskolai szintű helyesírástudását frissítse fel, éljen vele, s szakmája területén emelje főiskolai szintre.

Az általános iskolai tanulók a Jó Pajtás olvasói. Szeretik, mert a lap szerkesztősége valóban igyekszik az igényeket kielégíteni, s mindenki talál benne érdekes olvasmányt. A Jó Pajtásnak fontos szerepe van az anyanyelv, egyúttal pedig a helyesírás tanításában, hiszen nyelvre a mai élet frissességével hat, nyelvművelő versenyével sokezer kisdíákot lelkesít évről évre. Nagyon hasznosnak tartom nyelvművelő rovatát, s remélem, hogy a jövőben nyelvi játékok, helyesírási próbák is változatossá teszik. Így áttekintve helyesírás-tanításunk segítő és gátló tényezőit, elgondolkozhatunk azon, hogy mi a magyartanár feladata. Ez azonban egy másik módszertani jellegű beszámoló témája lehet.